

Hamsterinventarisatie Mergelland-West, najaar 2005

Maastricht, maart 2006

Colofon

Uitgave:

Provincie Limburg
Postbus 5700
6202 MA Maastricht

Tel: +31 (0)43 389 99 99

Fax.: +31 (0)43 389 79 63

E-mail: postbus@prvlimburg.nl

Internet: www.limburg.nl

Tekst:

Provincie Limburg, afdeling Groen
T.J. Bakker
B.P.M. van Noorden

Grafische vormgeving en druk:

Provincie Limburg
Afdeling Facilitaire Zaken

Fotografie:

G. Müskens (tenzij anders vermeld)

Inhoud

Samenvatting	5
Inleiding	7
Materiaal en methode	9
Gebiedsbeschrijving	9
Indeling van het onderzoeksgebied	9
Onderzoeksopzet	10
Gewassenkartering	10
Kartering potentiële locaties gedoogovereenkomst “nieuwe stijl”	10
Hamsterkartering	11
Resultaten	13
Onderzoeksinspanning inventarisatie	13
Grondgebruik in Mergelland-West	14
Kartering potentiële locaties gedoogovereenkomst “nieuwe”stijl	15
Onderzochte percelen	17
Gevonden hamsterburchten in het najaar van 2005	17
LLTB-pakketten	23
Conclusies en aanbevelingen	25
Gewassenkartering	25
Kartering potentiële locaties gedoogovereenkomst “nieuwe stijl”	25
Hamsterkartering	25
LLTB-pakketten	26
Dankwoord	27
Literatuur	29
Bijlagen	31
1. Kaarten grondgebruik Mergelland-West	31
2. Ligging van de opvangstroken	37

Het loslaten van een gefokte hamster (Kollenberg, Sittard).

Samenvatting

Het onderzoeksgebied, Mergelland-West, wordt sinds 1996 door de provincie Limburg onderzocht op de aanwezigheid van hamsters.

Dit rapport geeft de resultaten weer van de inventarisatie in het najaar van 2005.

De kartering bestaat uit twee delen, namelijk een opname van het grondgebruik in het gehele onderzoeksgebied en het karteren van de hamsterburchten. De hamsterburchten werden gezocht in graan-, luzerne- en koolzaadpercelen.

Het provinciale onderzoek richt zich daarbij op de kernleefgebieden (exclusief reservaat) en de reguliere landbouwpercelen. De hamster**reservaten** bij Sibbe, Amby en Heer zijn door Alterra onderzocht. In dit rapport worden de resultaten van het provinciale onderzoek gepresenteerd, de gegevens van de reservaten worden door Alterra verwerkt.

Net als in 2003 en 2004 was er dit jaar de mogelijkheid voor agrariërs, met eigendommen binnen of in de directe nabijheid van de uitzetlocaties, om op vrijwillige basis overeenkomsten te sluiten, waarbij delen (stroken langs de rand) van het regulier geteelde graan niet worden geoogst. De zogenaamde opvangranden. Deze overstaande randen vormen voor de hamster een belangrijk toevluchtsoord in de oogsttijd door de aanwezigheid van zowel dekking als voedsel. Tijdens de gewassenkartering zijn voor een overeenkomst in aanmerking komende locaties genoteerd en doorgegeven aan de Dienst Landelijk Gebied. Op een aantal percelen is dit éénjarige opvangranden-pakket afgesloten. Deze beheersvorm blijkt zeer effectief te zijn. Van september tot en met december 2005 werden door onderzoekers van Alterra in totaal 61 hamsterburchten in deze stroken aangetroffen.

In de reservaatgebieden Sibbe, Amby en Heer zijn in 2005 slechts enkele hamsters uitgezet, van 2002 tot en met 2004 was sprake van grootschalige herintroductie en uitzet van hamsters.

Buiten de reservaatgebieden en buiten de opvangstroken werden in 2005 in totaal 135 burchten gevonden (waarvan 47 bij Sibbe, 47 bij Amby en 41 bij Heer). Dit is beduidend meer dan in voorgaande jaren. In 2003 en 2004 waren de totalen respectievelijk 4 en 91 burchten.

Sinds 2000 hebben agrariërs de mogelijkheid via de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB-Area) naast het geijkte hamsterpakket (Programma Beheer) een alternatieve overeenkomst af te sluiten. De vier in 2003 gesloten overeenkomsten werden net als in 2004 voortgezet. Dit jaar loopt dit pakket af en wordt niet meer verlengd. Wel wordt onderzocht of deelnemers (vanaf 2006) in aanmerking willen en kunnen komen voor pakketten uit het hamsterexperiment. Eén perceel bevond zich bij Amby en de overige drie in de omgeving van Koningsbosch.

Gedurende het najaar werd onderzocht in hoeverre de betreffende percelen volgens de geldende regels werden beheerd. Alle percelen voldeden aan de regels van de overeenkomst. Al deze percelen zijn onderzocht op de aanwezigheid van hamsterburchten, waarbij slechts één burcht (Amby) werd aangetroffen.

Onder belangstelling van de pers werden in 2005 hamsters uitgezet in het nieuwe hamsterreservaat Kollenberg bij Sittard.

Inleiding

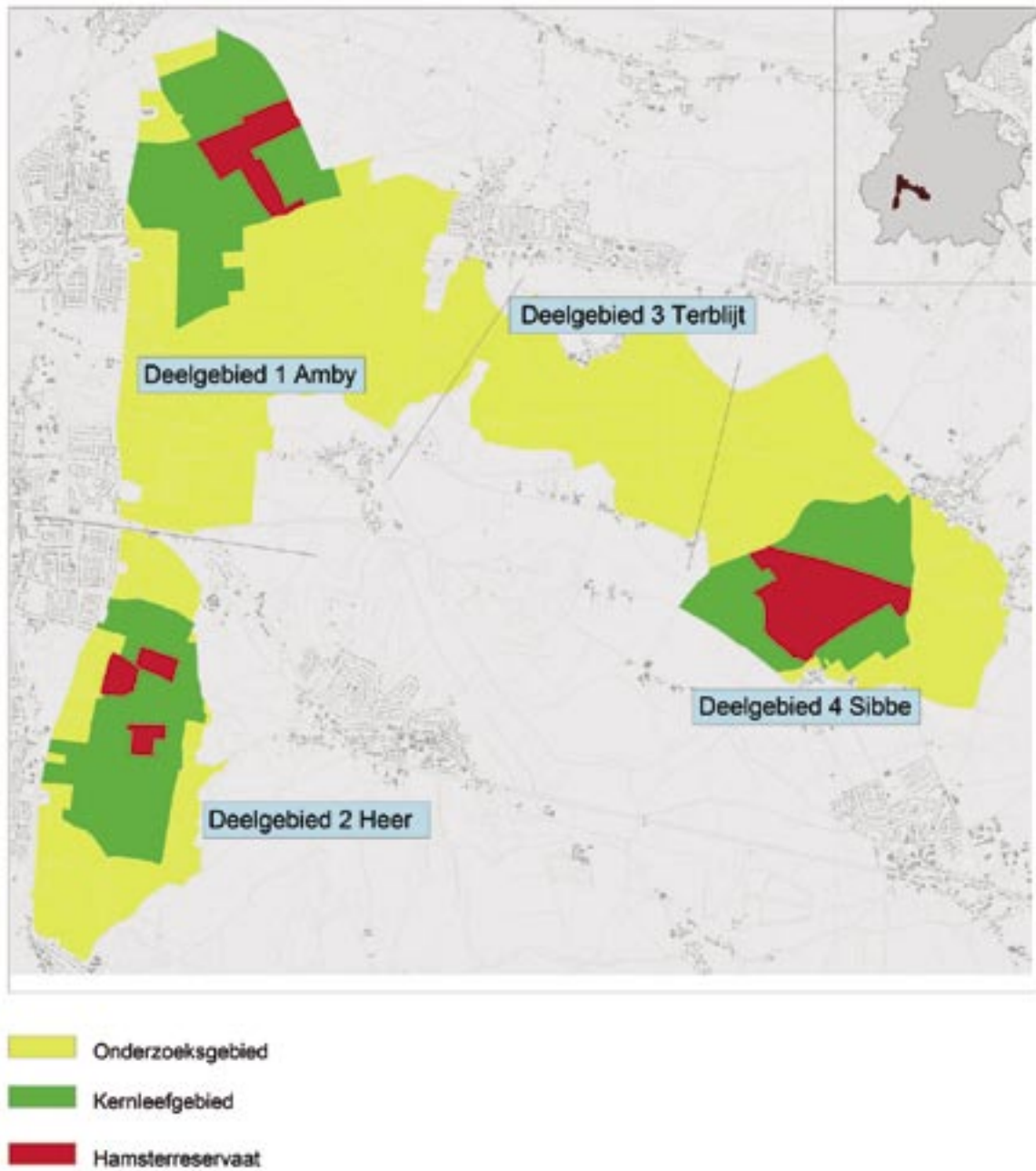
In Nederland komt de hamster of korenwolf (*Cricetus cricetus*) voor op akkers met granen en hakvruchten op löss- en leemgronden.

De verspreiding is momenteel volledig beperkt tot het uiterste zuiden van Limburg. In de jaren veertig werd de hamster op de Limburgse akkers nog als een plaag gezien (Natuurcompendium 2003). Tegenwoordig is dat nog nauwelijks voor te stellen. Anno 2005, in een tijd waarin de Nederlandse Landbouw een intensief karakter heeft, heeft een cultuurvolger als de hamster het zwaar. Aan het einde van de twintigste eeuw is de populatie in een vrije val geraakt en werden in 2001 nog slechts een handjevol burchtwaarnemingen gedaan (Modderman 2002). De belangrijkste oorzaak van de achteruitgang is het verlies aan geschikt leefgebied door het omzetten van graanakkers in grasland, maisakkers en bos. Ook de versnippering van de resterende leefgebieden verkleint de kans op voortbestaan. De soort staat op de Rode Lijst van zoogdieren in de categorie Ernstig Bedreigd.

In grote delen van Midden- en West-Europa gaat het de hamster bepaald niet voor de wind. Zowel volgens de Conventie van Bern (bijlage 2; "streng beschermde diersoort") als de Europese Habitatrichtlijn (bijlage IV; "strikt te beschermen diersoort") wordt de hamster beschermd.

In 1999 is een soortbeschermingsplan opgesteld (LNV 1999) dat het doel heeft om de Nederlandse hamsterpopulatie op duurzame wijze te laten voortbestaan in zijn natuurlijke leefgebied. Als eerste stap is daartoe in 1999 een fokprogramma gestart. In 2002 zijn daaruit voortgekomen hamsters in het akkerreservaat bij Sibbe uitgezet. In 2003 is de herintroductie voortgezet en zijn tevens dieren uitgezet op een tweede locatie nabij Amby bij Maastricht. In 2004 zijn in beide gebieden wederom hamsters uitgezet en is bovendien op een derde locatie met herintroductie gestart, nabij Heer ten oosten van Maastricht. In 2005 zijn nog enkele dieren uitgezet, maar veel minder dan bij voorgaande uitzettingen. De populatie is inmiddels zo groot dat de hamsters het de komende jaren op eigen kracht moeten zien te redden.

Dit rapport beschrijft de uitkomst van de najaarsinventarisatie van het onderzoeksgebied Mergelland-West in 2005.

Figuur 1 De begrenzing van het studiegebied Mergelland-West

Materiaal en methode

GEBIEDSBESCHRIJVING

Het onderzoeksgebied ligt onder de rook van de provinciale hoofdstad en wordt grofweg begrensd door de bebouwde kom van Maastricht in het westen, Gronsveld, Bemelen en Groot-Welsden in het zuiden, Berg, Cadier en Keer, IJzeren in het oosten en Sibbe, Vilt, Terblijt en Rothem in het noorden. De noordwestgrens volgt de rand van het boscomplex De Dellen en de zuidoostgrens de rand van het Savelsbos. De totale oppervlakte bedraagt ruim 1400 hectare.

Het grondgebruik is overwegend agrarisch. De akkerbouw legt het grootste beslag op de ruimte. Verspreid liggen er weidepercelen en laag- en hoogstamboomgaarden. Tegen de westgrens, bij Heer en Amby, liggen enkele volkstuincomplexen. In de omgeving van Amby, Bemelen en Terblijt liggen kleine stukken loofbos en bij Bemelen bevindt zich het natuurgebied de Bemelerberg. Het gebied wordt doorsneden door twee drukke verkeerswegen: de weg Maastricht – Berg (N590) en de N278 (Heer – Cadier en Keer). Daarnaast zijn de Bronckweg (De Heeg – Cadier en Keer), de Daalhemerweg (Scharn – Bemelen – Valkenburg) en de Eijkerweg (Margraten – Sibbe) vrij drukke wegen. Een groot deel van de verharde binnenwegen in het gebied is afgesloten voor gemotoriseerd verkeer. De dorpen en gehuchten binnen de begrenzing van het studiegebied zijn Bemelen, Terblijt, Gasthuis en Wolfshuis. Rond Bemelen en Terblijt is het landschap het meest kleinschalig. Hier vinden we droogdalen met holle wegen en graften afgewisseld door loofbosjes. In het overgrote deel van het gebied vindt intensieve en grootschalige landbouw plaats. Een uitzondering hierop is de omgeving ten oosten van Heer.

Het westelijk deel van het onderzoeksgebied is gelegen op een laagterras van de Maas en gaat oostelijk via een middenteras over naar het hoogterras van het plateau van Margraten. Het hoogste punt (160.9 meter boven NAP), is gelegen bij Sibbe en het laagste punt bij Amby (52.7 meter boven NAP). De meest voorkomende bodemtypen zijn leembrikgronden en ten oosten van Maastricht verspreid voorkomende lemige vaaggronden.

INDELING VAN HET ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoeksgebied Mergelland-West bestaat uit vier deelgebieden: nummer 1 ligt ten oosten van Heer, nummer 2 ten oosten van Amby, nummer 3 tussen Berg en Sibbe en nummer 4 zuidelijk van Sibbe (figuur 1).

Op drie plaatsen in het onderzoeksgebied zijn gronden aangewezen als kernleefgebied voor de hamster (figuur 1) (Provincie Limburg 2001). Het gaat hierbij om 167 hectare bij Amby, 132 hectare bij Heer en 150 hectare bij Sibbe.

De kernleefgebieden bestaan uit beheers- en reservatsgebieden. Binnen de grenzen van de drie kernleefgebieden bevinden zich percelen met hamsterbeheer, ter grootte van 30 hectare bij Amby, 42 hectare bij Heer en 51 hectare bij Sibbe.

Deze akkers worden beheerd door Stichting Het Limburgs Landschap, Waterleidingsmaatschappij Limburg, Natuurmonumenten en agrariërs. Medewerkers van het onderzoeksinstituut Alterra voeren de herintroductie uit en volgen de populatieontwikkeling van de hamster op de voet. In 2004 zijn in de drie leefgebieden nog 72 hamsters uitgezet.

ONDERZOEKSOPZET

Gewassenkartering

Vanaf half mei is een aanvang genomen met het karteren van gewassen binnen het studiegebied. Hierdoor ontstaat een gedegen beeld van het gebied en is de ligging van de graanpercelen direct bekend. De gewassen werden ingetekend op een percelenkaart (schaal 1:10000) afkomstig van een GIS-bestand dat na afloop van het onderzoek in 2003 werd gemaakt. Waar nodig werden nieuwe perceelsgrenzen ingetekend en opnieuw gedigitaliseerd.

Kartering potentiële locaties gedoogovereenkomst nieuwe stijl (opvangstroken)

De provincie Limburg heeft in 2003 het initiatief genomen om de oude gedoogovereenkomst te vervangen door een gedoogovereenkomst "nieuwe stijl". De oude vorm bleek noch voor de boeren noch voor de hamster aantrekkelijk te zijn. De nieuwe vorm, de "opvangstrook" blijkt bij beide partijen goed aan te slaan. Agrariërs kunnen hierbij op vrijwillige basis, en tegen een financiële vergoeding, een overeenkomst sluiten waarmee vastgelegd wordt dat een deel van het graan niet wordt geoogst. Hierbij wordt per perceel uitgegaan van ongeveer 1000 vierkante meter (minimaal 20 meter breed en minimaal 50 meter lang). Het graan moet daarbij minimaal blijven staan tot en met 31 oktober. De mogelijkheid om het graan in de winter te laten overstaan was dit seizoen niet meer voorhanden. Een en ander om overlast van bruine ratten te voorkomen. Het nadeel hiervan is echter dat overwinterende vogels hier dan geen baat meer bij hebben. Overstaande randen bieden hamsters in de oogsttijd dekking en voedsel. Een van de deelnemende agrariërs drong er echter op aan om de randen te laten staan, vanwege het genoemde voordeel voor overwinterende vogels. Er is ingestemd met dit verzoek en problemen met ratten hebben zich op dit perceel niet voorgedaan.

Met het aanwijzen van de locaties is begin juni gestart. Een perceel kwam alleen in aanmerking voor een overeenkomst als er graan op verbouwd werd en / of als er in voorgaande jaren burchten waren aangetroffen en / of als een perceel geschikt voor hamsters geacht werd door de provinciale karteerder. De resultaten werden ingetekend op een kaart (1:10000) en, nadat door Alterra de meest geschikte locaties voor de opvangstroken

waren bepaald, overgedragen aan de Dienst Landelijk Gebied (DLG). Deze instantie benaderde vervolgens de eigenaren van de percelen voor een overeenkomst. De vergoeding bedroeg in 2005 € 0,15 (overeenkomst tot en met 31 oktober) tot € 0,23 (overeenkomst tot 1 april 2006) per vierkante meter.

Hamsterkartering

Het HOL (Hamster Overleg Limburg) heeft een standaardmethode opgesteld voor het zoeken (en vinden) van hamsterburchten. Deze methode is, net als in voorgaande jaren, ook in 2005 toegepast.

Het is van belang het zoekwerk zo snel mogelijk te starten nadat het graan geoogst is. Dit in verband met de na de oogst volgende grondbewerking met ploeg of cultivator. Het regelmatig rondrijden door het onderzoeksgebied is dan ook een vereiste voor de karteerder om snel te kunnen reageren op oogstwerkzaamheden. Na grondbewerkingen met de ploeg of cultivator zijn de burchten nauwelijks te vinden.

De burchten worden opgespoord door de geoogste percelen in rechte banen van 6 à 7 meter breedte systematisch af te zoeken. In relatief korte tijd kunnen op deze manier vrij grote oppervlakten onderzocht worden. Bij het vinden van holen en/of gronduitworp werd bekeken of het om een hamsterburcht ging. Alle percelen werden, net als in 2004, te voet afgezocht. In 2004 werd het grootste deel van de percelen fietsend afgezocht.

De situering van de opgespoorde burchten wordt nauwkeurig vastgelegd met behulp van een GPS-instrument. (Foto T. Bakker)

Per perceel werd in het veld het volgende genoteerd: de positie van het perceel in Amersfoortcoördinaten (met behulp van GPS-apparaat Garmin 12), het gewas, bedekking met akkerkruiden van de perceelrand en het perceel zelf, de gewassen en bedekking met akkerkruiden op de aangrenzende percelen, de beheersstatus van het perceel, de afstand tot de dichtstbijzijnde drukke weg, de telduur en/of het perceel recent geploegd dan wel zwaar bemest was.

Voor een gevonden hamsterburcht werd de volgende procedure aangehouden: positiebepaling van de burcht met behulp van GPS, opname diepte en diameter van pijpen, notatie van de status van de burcht (bewoond of niet, recent belopen of niet) en tot slot het fotograferen van een burcht. Een waarneming van een burcht moet daarnaast bij voorkeur bevestigd worden door een expert (in dit geval een onderzoeker van Alterra). Het fotograferen van een burcht wordt gedaan voor het geval dat een burcht niet door een expert bevestigd kan worden voordat het perceel bewerkt wordt en er naast de beschrijving nog een houvast is voor de expert om tot een afgewogen oordeel te komen of het daadwerkelijk om een hamsterburcht gaat.

Een onderzoeker van Alterra controleert de wintervoorraad van een overleden hamster.

Resultaten

ONDERZOEKSINSPANNING INVENTARISATIE

Met het veldwerk werd gestart op 21 mei. De einddatum was 27 september. Binnen het onderzoeksgebied is een oppervlakte van 294 hectare afgezocht op hamsterburchten. Alle percelen werden, net als in 2004, te voet afgezocht. In totaal is circa 260 uur in het veld doorgebracht. Ongeveer 50 uur is besteed aan het intekenen van gewassen, 20 uur aan het intekenen van locaties voor overeenkomsten en 180 uur aan het zoeken naar burchten. Het restant van de tijd is besteed aan het noteren van veldgegevens en verplaatsingen binnen het onderzoeksgebied.

De onderzoeksintensiteit voor het afzoeken van de percelen te voet komt op 1.6 hectare per uur. Dit is vergelijkbaar met de onderzoeksintensiteit in 2004.

Direct na de oogst wordt gestart met de hamsterkartering.

GRONDGEBRUIK MERGELLAND-WEST

In mei, juni en juli 2005 zijn alle gewassen op perceelsniveau genoteerd. In bijlage 1 zijn hiervan de kaarten opgenomen. In tabel 1 is het oppervlak per gewas in Mergelland-West opgesplitst in kernleefgebied, overig gebied en het totale onderzoeksgebied.

In 2005 werd (buiten de percelen met hamsterbeheer) ongeveer 358 hectare in beslag genomen door graanakkers, in 2004 was dit ongeveer 300 hectare (Bakker & van Noorden 2005). In 2002 en 2003 werd in het onderzoeksgebied inclusief de hamsterreservaten ongeveer 357 en 410 hectare in beslag genomen door graanakkers (Modderman 2002, Driessen & van Noorden 2003). Wanneer de oppervlakte van de reservaten, circa 100 hectare en voor een groot deel bestaand uit granen, hiervan wordt afgetrokken, wordt duidelijk dat in 2005 in het onderzoeksgebied veel graan werd verbouwd.

De oppervlakte kruidenrijke graanakkers lag in 2005 met 20 hectare iets onder het niveau van 2004 (26 hectare).

Het areaal hamstermengsel is wederom afgenomen. In 2004 stonden slechts her en der nog randen langs akkers, in totaal ging het toen om circa 3,4 hectare (Bakker & van Noorden 2005). In 2005 is dit verder afgenomen tot circa 2,6 hectare. De oorzaak van de afname houdt verband met het feit dat het hamstermengsel nauwelijks geschikt is voor de hamster. Het is een beheerspakket dat dateert uit de beginperiode van het hamsterbeheer. Inmiddels blijkt dat de keuze voor dit pakket destijds niet de juiste was, en wordt daarom nauwelijks meer toegepast.

In vergelijking met 2004 is de totale hoeveelheid tarwe toegenomen van ruim 209 hectare tot ruim 278 hectare. De hoeveelheid gerst bleef ongeveer gelijk, 72 hectare in 2004 en 69 hectare in 2005. De oppervlakte haver nam af van 16 hectare in 2004 naar 4 hectare in 2005 en de hoeveelheid rogge nam iets toe, van 1 hectare in 2004 naar 4 hectare in 2005. Beide graansoorten hebben echter een zeer gering aandeel in het grondgebruik in het onderzoeksgebied.

De hoeveelheid luzerne bleef ongeveer gelijk ten opzichte van 2004 (13 hectare in 2005).

De oppervlakte kruidenrijk grasland was gelijk aan 2004, namelijk 6 hectare. De oppervlakte ruigte en ruigte met boomaanplant verschilde nauwelijks van voorgaande jaren.

De hoeveelheid verbouwde mais lag iets hoger dan in 2004, 159 hectare tegen 154 hectare, De oppervlakte aardappelen nam af, van 71 hectare naar 52 hectare, evenals de oppervlakte bieten (van 166 hectare naar 132 hectare).

De oppervlakte laag- en hoogstamboomgaard bedroeg 192 hectare en dit was iets meer dan in 2004 (182 hectare).

De oppervlakte grasland bleef vrijwel gelijk.

Tabel 1. Totale oppervlakten van het grondgebruik in de drie kernleefgebieden, het overig gebied en het totale studiegebied in 2005 in ha.

Gewas	Amby	Sibbe	Heer	overig gebied	Totaal
Aardappel	33,24	-	8,08	10,75	52,07
Biet	12,90	20,17	3,30	95,99	132,36
Boomkwekerij	0,27	3,32	-	11,18	14,77
Bos	4,91	0,06	0,76	31,85	37,58
Braak	-	-	-	1,85	1,85
Gerst	7,95	7,57	1,36	45,08	61,96
Gerst en kruiden	-	-	2,83	4,17	7,00
Gras	13,00	8,54	21,68	245,56	288,78
Gras en kruiden	3,98	0,98	-	1,35	6,31
Hamstermengsel	-	0,67	0,83	1,11	2,61
Haver	-	1,25	-	0,64	1,89
Haver en kruiden	-	-	-	1,77	1,77
Hoogstamboomgaard	-	0,15	5,63	40,32	46,10
Klaver	-	-	0,44	1,04	1,48
Laagstamboomgaard	3,70	5,99	8,77	127,25	145,71
Luzerne	1,71	-	3,44	7,33	12,85
Mais	9,29	6,60	8,38	134,64	158,91
Poel	-	0,11	-	0,11	0,22
Ramanas of koolzaad	-	3,19	1,83	0,50	5,52
Reservaat	27,39	55,54	16,13	-	99,06
Rogge	0,84	-	-	3,23	4,07
Ruigte	-	0,24	0,55	6,62	7,41
Ruigte en boomaanplant	9,23	0,38	-	17,52	27,13
Tarwe	31,43	32,29	39,09	164,77	267,58
Tarwe en kruiden	-	-	10,22	0,66	10,88
Tuinbouw	-	0,13	-	0,04	0,17
Ui	5,60	-	-	-	5,60
Vlas	-	0,75	-	-	0,75
Volkstuin	0,40	0,11	0,05	6,24	6,80
Totaal	165,84	148,04	133,37	961,57	1408,82

Kartering locaties gedoogovereenkomst nieuwe stijl (opvangstroken)

Voor een groot aantal percelen is aangegeven welke in potentie geschikt waren om er een overlevingsstrook te creëren. Deze voorkeurslocaties zijn aan de Dienst Landelijk Gebied doorgegeven. Met diverse agrariërs zijn uiteindelijk overeenkomsten gesloten voor een totale lengte van 8315 meter graanrand met een totale oppervlakte van 18 ha. Dit is meer dan in 2003 en 2004, toen voor respectievelijk 5150 en 4300 meter graanrand een overeenkomst werd gesloten. In bijlage 2 is een overzicht van de ligging van de gedoogovereenkomsten “nieuwe stijl” opgenomen. Net als in 2003 en 2004 was de regeling erg succesvol.

In oktober - december 2005 zijn door onderzoekers van Alterra in totaal 61 burchten in de overstaande randen gevonden. Dit beheersinstrument is hiermee zeer effectief gebleken.

Onderzochte percelen

Evenals in eerdere jaren is er naar gestreefd alle geoogste graan-, luzerne- en koolzaad/rammenaspercelen binnen het onderzoeksgebied te onderzoeken, waarbij de kernleefgebieden prioriteit kregen. Half juli werd begonnen met de graanoogst en het leeuwendeel van het graan werd in de eerste helft van augustus en eind augustus geoogst. De oogst was door de koele natte zomer later dan in voorgaande jaren. Omdat veel boeren op hetzelfde moment gaan oogsten is het niet mogelijk om alle percelen te onderzoeken voordat deze worden omgeploegd. Dit gebeurt soms al binnen een dag en meestal binnen een tot twee weken.

Het stelsel van opvangstroken is een zeer effectief instrument gebleken bij de hamsterbescherming.

Bij goede oogstdagen wordt prioriteit gegeven aan de percelen die het dichtst bij de reservaten liggen omdat hier de meeste hamsterburchten zijn te verwachten. Op deze manier zijn slechts enkele percelen waar mogelijk een burcht zou kunnen zitten erbij in geschoten (een gerst- en een tarweperceel bij Sibbe en een tarweperceel bij Heer), vooral ook omdat onderzoekers van Alterra eind augustus bijsprongen toen in een tijdsbestek van een paar dagen massaal werd geoogst. Er zijn hierdoor waarschijnlijk hooguit enkele burchten gemist. De meeste graanpercelen die gemist zijn lagen ten zuiden en ten zuidoosten van Berg en Terblijt maar dit is een plek waar nauwelijks hamsters waren te verwachten omdat hier in voorgaande jaren nooit burchten zijn gevonden en de percelen op grote afstand van de reservaten liggen.

Buiten het onderzoeksgebied werden nog twee percelen afgezocht bij Amby (ten westen van en grenzend aan het onderzoeksgebied), twee percelen ten zuiden van het onderzoeksgebied bij Sibbe en een perceel bij Mesch, tegen de Belgische grens aan. Dit leverde bij Amby nog twee burchten op.

Figuur 2 toont de ruimtelijke spreiding van de onderzochte percelen in het onderzoeksgebied. Tabel 2 geeft een overzicht van de onderzochte gewasoppervlakte per deelgebied. In 2005 is in totaal 294 hectare van de 378 hectare aan graan- en luzernepercelen onderzocht. Daarvan lag ongeveer 137 hectare binnen de kernleefgebieden (op een totaal van 148 hectare) en ongeveer 157 hectare in het overig gebied (op een totaal van 230 hectare).

Gevonden hamsterburchten in het najaar van 2005

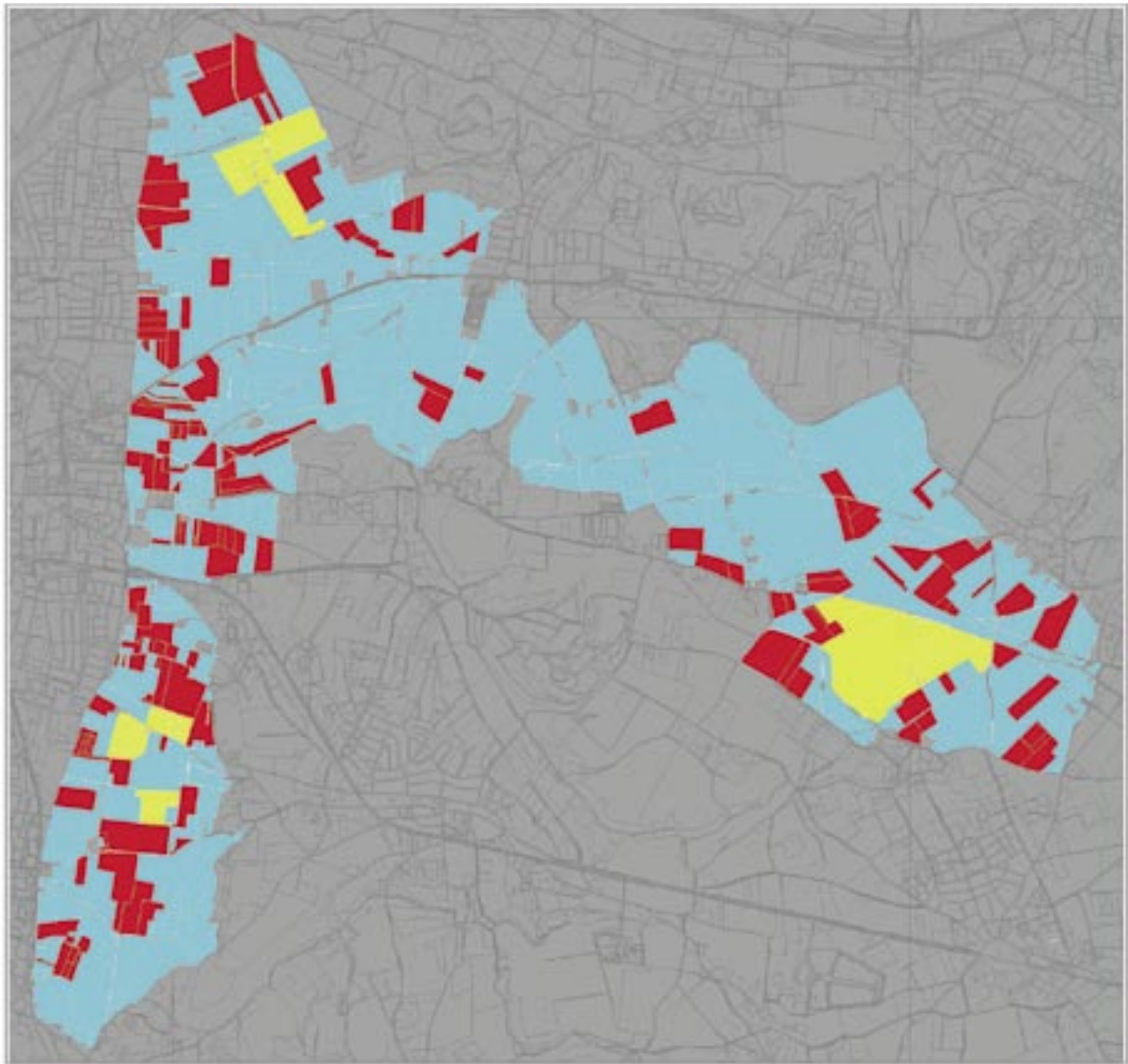
In het studiegebied zijn in 2005 buiten de reservaten en de opvangstroken in totaal 135 burchten aangetroffen, waarvan 41 bij Heer, 47 bij Amby en 47 bij Sibbe. Bij Berg en Terblijt (deelgebied 3) werden geen burchten vastgesteld. De gevonden burchten zijn weergegeven in de figuren 3 t/m 5. Van de 135 gevonden burchten zijn 119 gecontroleerd (en goed bevonden) door de onderzoekers van Alterra.

De burchten bevonden zich bij Heer in tarwe (34), tarwe met kruiden (3) en gerst (4), bij Amby in tarwe (44) en gerst (3) en bij Sibbe in tarwe (32), gerst (10) en haver (5). In de drie deelgebieden tezamen werden de burchten aangetroffen in tarwe (110), tarwe met kruiden (3), gerst (13), gerst met kruiden (4) en haver (5).

Daarnaast werden in de opvangstroken bij Sibbe, Amby en Heer respectievelijk 23, 20 en 18 burchten aangetroffen (figuren 3 t/m 5).

Tabel 2. Oppervlakten van de onderzochte gewassen in 2005 in ha.

	Totaal opp.	Totaal opp. onderzocht
Kernleefgebied Amby		
Gerst	7,95	7,95
Luzerne	1,71	1,71
Rogge	0,84	0,84
Tarwe	31,43	31,43
Kernleefgebied Heer		
Gerst	1,36	1,36
Gerst en kruiden	2,83	2,83
Hamstermengsel	0,83	0,83
Klaver	0,44	0,44
Luzerne	3,44	3,44
Ramanas/koolzaad	1,83	0
Tarwe	39,09	34,07
Tarwe en kruiden	10,22	10,22
Kernleefgebied Sibbe		
Gerst	7,57	7,57
Hamstermengsel	0,67	0,67
Haver	1,25	1,25
Ramanas/koolzaad	3,19	2,31
Tarwe	32,29	28,86
Vlas	0,75	0,75
Totaal Kernleefgebieden	147,69	136,53
Overig Gebied		
Gerst	45,08	37,91
Gerst en kruiden	4,17	3,67
Hamstermengsel	1,11	1,11
Haver	0,64	0,64
Haver en kruiden	1,77	1,77
Klaver	1,04	1,04
Luzerne	7,33	7,33
Ramanas/koolzaad	0,50	0,50
Rogge	3,23	3,23
Tarwe	164,77	99,38
Tarwe en kruiden	0,66	0,66
Totaal Overig gebied	230,30	157,24

Figuur 2 Onderzochte percelen in 2005

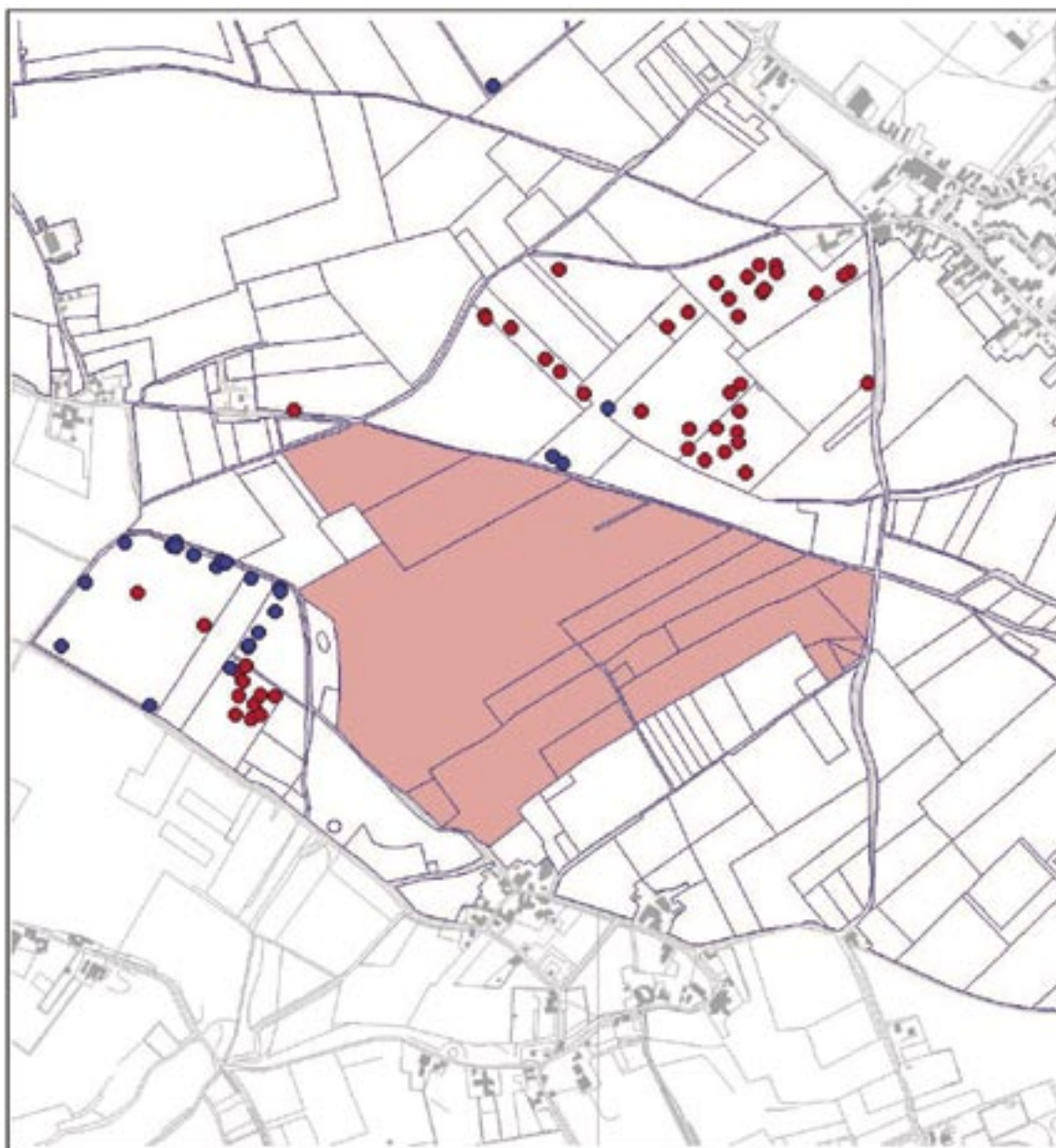
- Legenda**
- hamsterburcht
  - hamsterburcht in overlevingsstrook
  - percelen
  - hamsterreservaat

Figuur 3 Overzicht van de hamsterburchten gevonden buiten de reservaatgebieden. Deelgebied Amby.

- Legenda**
- hamsterburcht
  - hamsterburcht in overlevingsstrook
  - percelen
  - hamsterreservaat

Figuur 4 Overzicht van de hamsterburchten gevonden buiten de reservaatgebieden. Deelgebied Heer.

Legenda

- hamsterburcht
- hamsterburcht in overlevingsstrook
- percelen
- hamsterreservaat

Figuur 5 Overzicht van de hamsterburchten gevonden buiten de reservaatgebieden. Deelgebied Sibbe.

Net buiten het onderzoeksgebied werden bij Amby nog twee burchten gevonden in een tarweperceel. Een erg bemoedigend resultaat was het feit dat in 2005 hamsters de drukke verkeersweg Maastricht – Vaals (N278) zijn overgestoken. Dit feit werd onomstotelijk vastgesteld aan de hand van een gezenderde hamster. Deze wegen blijken dus geen onoverbrugbare barrières te zijn voor de hamster. Hierdoor maakten de hamsterpopulaties Amby en Heer waarschijnlijk contact met elkaar.

In 2005 zijn hamsters de drukke verkeersweg Maastricht-Vaals (N278) overgestoken.

LLTB-PAKKETTEN

Sinds 2000 bestaat voor agrariërs de mogelijkheid via de LLTB (Area) een alternatieve beheersovereenkomst te sluiten die, in tegenstelling tot het reguliere hamsterpakket, de boeren een ruimere keus laat in het akkerbeheer. Dit alternatief wordt gefinancierd door de provincie Limburg. In 2003 is er voor drie jaar een vervolg aan dit project gegeven en 2005 was dus het laatste jaar dat aan dit alternatief kon worden meegedaan. Er is besloten om dit project niet verder voort te zetten. Indien de deelnemende agrariërs gunstig gelegen percelen hebben, zullen zij worden benaderd om deel te nemen aan het beheerspakket uit hamsterexperiment zoals dit door het Ministerie van LNV wordt aangeboden.

Het LLTB-provincie pakket werd in 2005 toegepast op een totaal van 29,94 hectare (4 overeenkomsten). De percelen zijn gesitueerd bij Amby (1 overeenkomst in het kernleefgebied) en bij Koningsbosch (3 overeenkomsten in het kernleefgebied).

De overeenkomst bij Amby beslaat een oppervlakte van 13,5 hectare waarvan de helft beteeld is met suikerbieten en de andere helft met wintertarwe (zaaidichtheid 95 kg/ha). Binnen de wintertarwe bestond 1/16 deel uit een overstaande graanstrook en 1/16 deel uit luzerne. Het graan is op 3 augustus geoogst en de luzerne is 3 maal gemaaid. Het beheer was overeenkomstig de afspraken en ook het inventarisatieformulier is naar behoren ingevuld door de betrokken agrariër. In dit perceel werd één hamsterburcht aangetroffen. De Provincie Limburg voerde op 10 augustus de controle uit.

Bij Koningsbosch werden alle LLTB-pakketten op 6 september 2005 gecontroleerd en onderzocht op de aanwezigheid van hamsterburchten. De drie percelen besloegen een oppervlakte van respectievelijk 2,04, 8,88 en 5,52 hectare. Helaas werden hier (wederom) geen burchten aangetroffen. Bij alle drie percelen bleek bij controle de gewasconfiguratie aan de planning te voldoen en ook alle inventarisatieformulieren werden door de betrokkenen ingevuld en opgestuurd. Aan de wijze waarop sommige percelen zijn beheerd was nog wel het een ander te verbeteren. Bij een deelnemer was de luzerne veel te ijl en te vaak gemaaid waardoor dit gewas nauwelijks dekking bood. Het ijle karakter was deels te wijten aan zware regenval. Deze deelnemer gaf ook aan dat in natte najaren (zaaitijd graan) de hoeveelheid zaaizaad verhoogd dient te worden van 130-140 kg/ha. Een andere deelnemer klaagt over grote onkruiddruk in het graan. Op een perceel was die zelfs zo groot dat het graan niet meer te oogsten was. Dit kan worden opgelost door het toestaan van een grotere zaaidichtheid.

Conclusies en aanbevelingen

GEWASSENKARTERING

In vergelijking met 2004 nam het oppervlak graan duidelijk toe. Het ging hierbij voornamelijk om tarwe. Gerst, haver en rogge maken slechts een klein deel uit van de hoeveelheid graan. Het aandeel kruidenrijke graan-akkers nam ten opzichte van 2004 licht af. De oppervlakte koolzaad/rammenas en luzerne bleef ongeveer gelijk, terwijl de hoeveelheid van het verouderde en inmiddels achterhaalde hamstermengsel in 2005 verder afnam.

KARTERING POTENTIËLE LOCATIES OPVANGRANDEN

Net als in 2003 en 2004 werd een groot aantal percelen aangemerkt als potentieel interessant voor het afsluiten van een opvangrand-overeenkomst. Er werd in 2004 weer eerder (eind mei) begonnen met het in kaart brengen van de geschikte graanpercelen, zodat de uitvoerende instanties meer tijd kregen voor het afsluiten van een overeenkomst. Dit werkte goed en er werden iets meer overeenkomsten afgesloten dan in 2004. Toch zou het de voorkeur hebben zijn om zo vroeg mogelijk in het seizoen (al in april) de geschikte graanpercelen in kaart te brengen om nog eerder te kunnen beginnen met het benaderen van de agrariërs en het sluiten van overeenkomsten.

Het wordt als een gemis ervaren dat de randen niet meer kunnen blijven staan in de winter. Er dient een aanpassing te komen op dit beleid. Voorgesteld wordt om de opvangstroken te laten staan tot 1 april tenzij er bruine ratten worden aangetroffen. Dan is het zaak om de graanrand onder te werken. De ervaring van het ene perceel waar de rand is blijven staan is positief. Hier zijn geen bruine ratten aangetroffen, maar wel grote aantallen overwinterende zangvogels (vrnl. geelgorzen).

HAMSTERKARTERING

In de deelgebieden Sibbe, Amby en Heer zijn buiten de reservaten respectievelijk 47, 47 en 41 burchten gevonden, in totaal 135. Daarnaast werden na afsluiting van het provinciale veldwerk door onderzoekers van Alterra nog 61 burchten gevonden in de graanranden van het nieuwe gedoogpakket, de zogenaamde overlevingsstroken. Dit zal overigens deels gaan om burchten van hamsters die na de oogst zijn uitgeweken naar deze stroken en die ook al zijn meegeteld in de eerder genoemde aantallen.

Het aantal gevonden burchten is beduidend hoger dan in 2004, toen 91 burchten buiten de reservaatsgrenzen zijn aangetroffen (en nog 20 in graanranden van het nieuwe gedoogpakket). Omdat de werkwijze en onderzoeksintensiteit gelijk bleef en er net als in 2004 slechts een gering aantal burchten gemist zal zijn zal er sprake zijn van een reële toename van het aantal burchten.

LLTB-PAKKETTEN

Alle lopende overeenkomsten zijn gedurende het najaar gecontroleerd voor wat betreft gewasconfiguratie. In alle gevallen bleek het voorgestelde teeltplan te zijn gevolgd. Om de onkruiddruk verder te verlagen wordt geadviseerd de zaaidichtheid van het graan te verhogen naar 130-140 kg/ha. Om dekking te behouden moet worden voorkomen dat al de luzerne in één keer wordt gemaaid. Het maaien dient gefaseerd te geschieden waarbij eerst de eerste helft en na drie weken de andere helft gemaaid kan worden.

Van elke burcht worden verschillende parameters genoteerd, zoals hier de diepte van de valpijp.

Dankwoord

Veel dank is verschuldigd aan de onderzoekers van Alterra, Ruud van Cats, Maurice La Haye en Gerard Müskens. Zij controleerden weer de nodige burchten maar bovenal zochten ze in de drukste oogsttijd een aantal belangrijke (en grote!) percelen af op hamsterburchten.

Daarnaast leverden zij de gegevens van de inventarisatie van de gedoogstroken. Gerard Müskens loste wat coördinaatproblemen op en voorzag het rapport wederom van foto's.

Bart Veenstra was een niet onbelangrijke "hulp" bij het vervaardigen van het kaartmateriaal.

Een woord van dank aan Frans Hornesch is op zijn plaats voor het sluiten van de overeenkomsten inzake de opvang van hamsters (opvangstroken). Tot slot leverde Maurice La Haye waardevol commentaar op een eerdere versie op dit rapport.

Het oogsten van de luzerne dient gefaseerd te geschieden om te voorkomen dat in één keer alle dekking verloren gaat.

Literatuur

Bakker T.J. & van Noorden B.P.M. 2005. Hamsterinventarisatie Mergelland-West, Najaar 2004.
Afdeling Groen, Provincie Limburg, Maastricht.

Centraal Bureau voor de Statistiek / Milieu- en Natuurplanbureau 2003.
Natuurcompendium 2003. Natuur in cijfers. Voorburg/Heerlen/Bilthoven/Wageningen.

Driessen J.J.H. & van Noorden B.P.M. 2003. Hamsterinventarisatie Mergelland-West. Najaar 2003.
Afdeling Groen, Provincie Limburg, Maastricht.

Modderman R. 2002. Hamsterinventarisatie Mergelland-West. Najaar 2002.
Afdeling Groen, Provincie Limburg, Maastricht.

Modderman R. & van Noorden B. 2002. Hamsterinventarisatie Mergelland-West. Najaar 2001.
Afdeling Groen, Provincie Limburg, Maastricht.

Provincie Limburg 2001.
Natuur- en Beheersgebiedsplan Hamster. Een beschrijving van de natuurdoelen en de mogelijkheden voor subsidie vanuit het Programma Beheer voor de 11 Hamsterkernleefgebieden. Maastricht, januari 2001.

Bijlage 1

Kaarten grondgebruik Mergelland-West

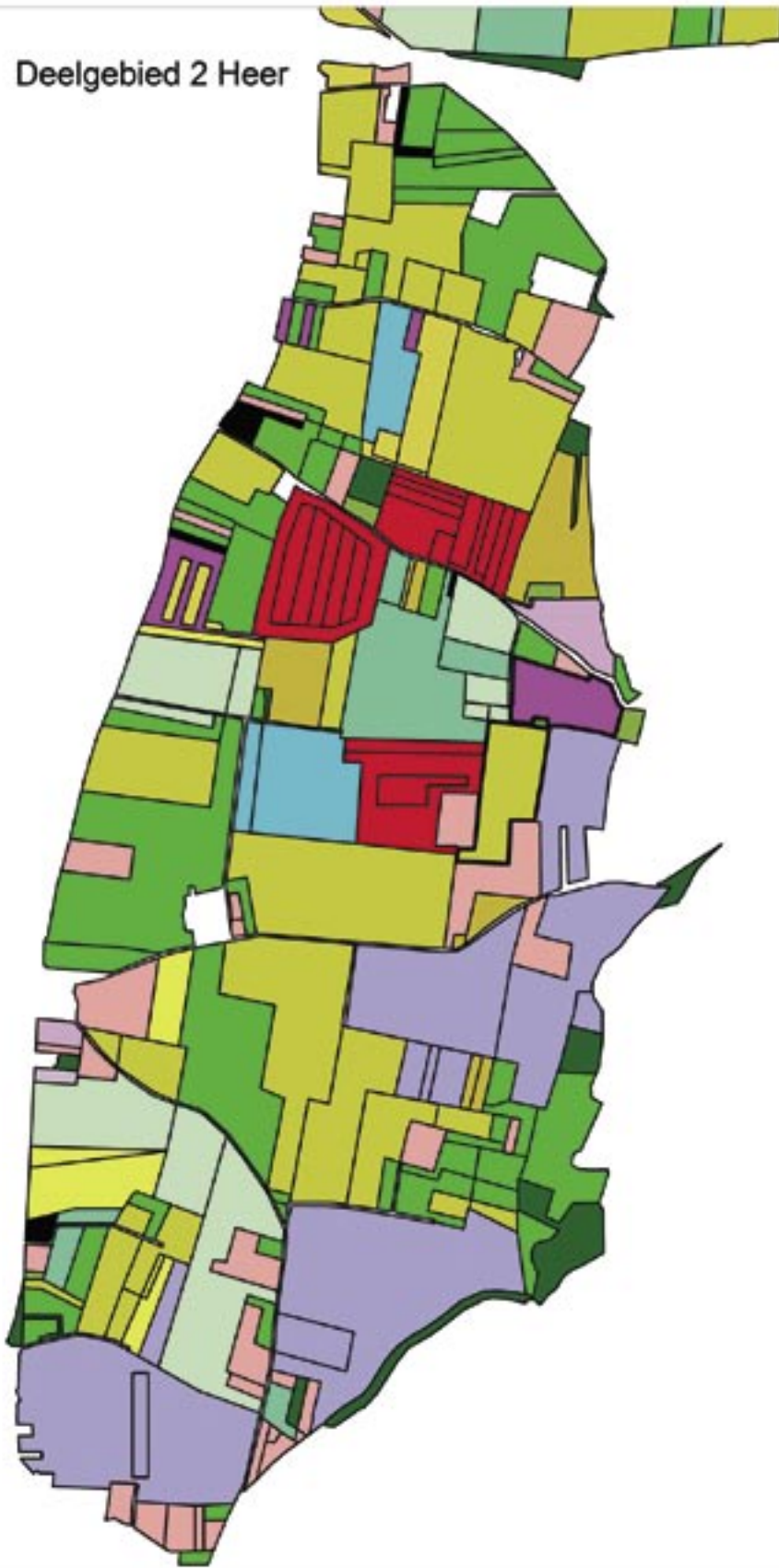
Gewassen:

	aardappel
	biet
	boomkwekerij
	bos
	braak
	gerst
	gerst en kruiden
	gras
	gras en kruiden
	hamstermengsel
	haver
	haver en kruiden
	hoogstamboomgaard
	klaver
	kool
	laagstamboomgaard
	luzerne
	mais
	poel
	rmanas of koolzaad
	reservaat
	rogge
	ruigte
	ruigte en boomaanplant
	tarwe
	tarwe en kruiden
	tuinbouw
	ui
	volkstuin
	wortel
	kamille
	vlas

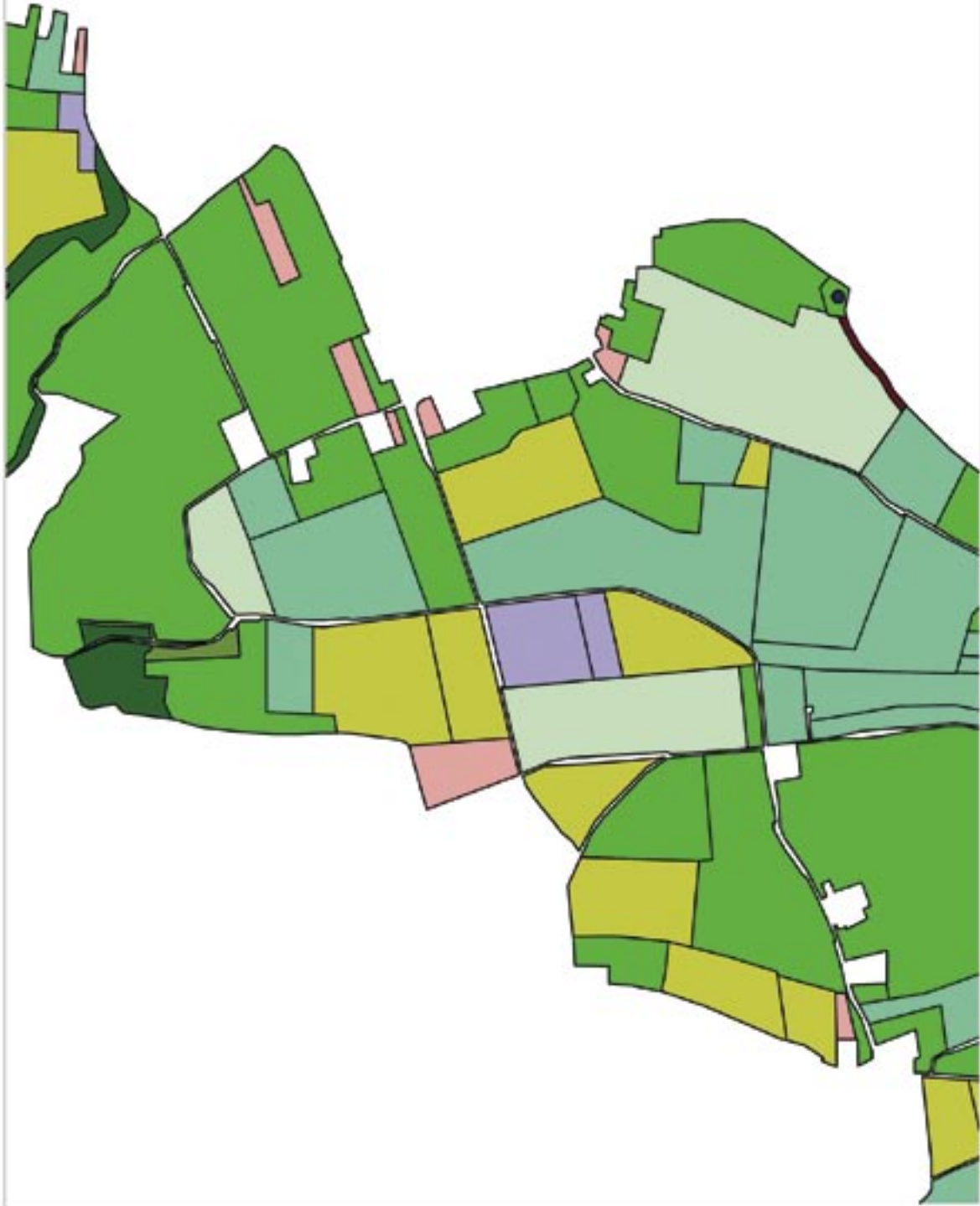
Deelgebied 1 Amby

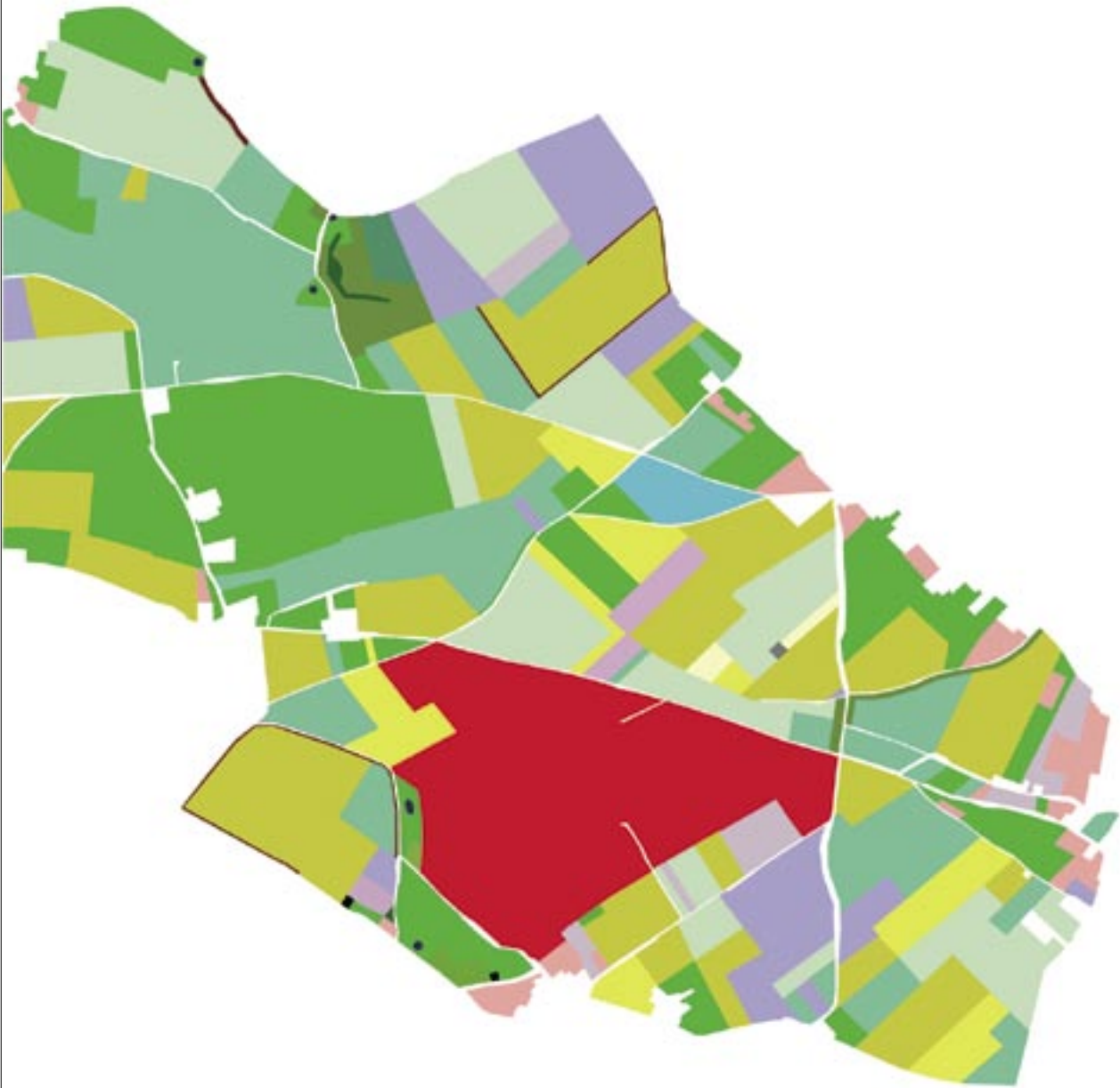
Deelgebied 2 Heer

Deelgebied 3 Terblijt

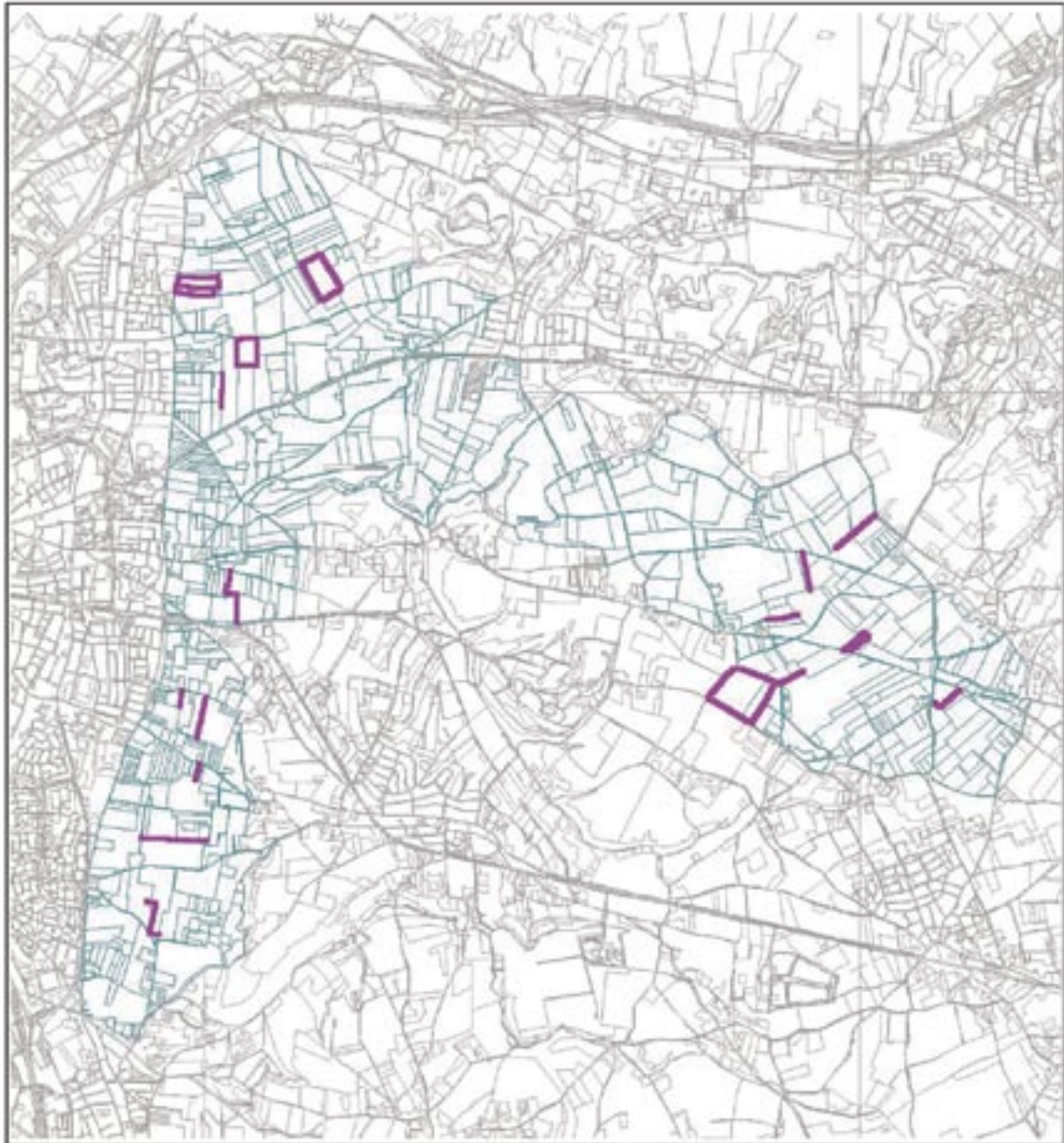
Deelgebied 4 Sibbe

Bijlage 2

Ligging van de opvangstroken

Legenda

- opvangstrook
- percelen